

Խմբագրական

ՄԻԱՅԵԱԼ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆ Է

Հայաստանի անկախացումէն ետք, տարբեր առիթներով եւ յատկապէս Հայաստան-Սփիւռք խորհրդատուներուն ընթացքին՝ կարելորութեամբ արծարծուեցաւ միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումի հրատապ հարցը: Հրատապ՝ որովհետեւ, գրական, մշակութային ոլորտէն ներս, մեր ժողովուրդի միասնականութիւնը դարբնելու եւ 70 տարուան անջրպետը յաղթահարելու ուղղութեամբ՝ միացեալ ուղղագրութիւնը Եապէս պիտի նպաստէր տեղեկատուական միասնական դաշտ ստեղծելուն, գաղափարներու ազատ ու անկաշկանդ փոխանակումին, եւ վերջապէս՝ «մէկ գրականութիւն, մէկ մշակոյթ» սկզբունքին լիարժէք կենսագործման: Ի վերջոյ, լեզուն է որ, ըստ Էուրթեան, կը ստեղծէ ու կ'ապահովէ ազգը բաղկացնող անհատներու հաւաքականութեանց ամբողջականացումը, համագային միասնականութիւնը:

Ազգային այդ միասնականութիւնը արհեստականօրէն կը խախտուէր 1922 թուականին, քաղաքական պատճառներով, հաւանաբար բաժանում մը ստեղծելու համար մեր հին մշակոյթին հետ, ինչպէս նաեւ՝ Սփիւռքի եւ Խորհրդային Հայաստանի միջեւ: Խորհրդահայ մամուլի էջերուն մէջ, Մեսրոպ Մաշտոցի ուղղագրութիւնը կը նկատուէր «անյարիր մեր Նոր կեանքին ու հասարակական սկզբունքներին»: Այսպէս, կը քաղաքականացուէր հայոց ամենէն ազգային մշակութային հիմնատարը-արժէքը, եւ ժամանակին հետ աւելի կը խորանար գրական, մշակութային խրամատը հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ:

Ժամանակի բոլոր լեզուաբանները, գրողները մեծաւ մասամբ, ի բացառեալ մասնաւորաբար Մ. Աբեղեանէն, դեմ էին ուղղագրութեան այս փոփոխութեան, ներառեալ Հ. Աճառեանը: Մեծանուն պատմաբան եւ հայագետ Ն. Ատոնցը տակաւին 1927-ին կը գրէր. «Խորապէս ցաւելու եմ, եթէ այն պահին երբ հայրենիքն իր կառավարչական եւ հասարակական ուժերով ջանալու է իրեն քաշել աշխարհալած զաւակները, ուղղագրութեան խնդիրը Նոր անջրպետ հանդիսանար եւ, փոխանակ մերձեցնելու երկու գրական լեզուները, ուղղագրական սեպով ընդլայնէր եղած պառակտումը: Նորալուր ուղղագրութիւնը ջնջելու է ի սպառ եւ վերականգնելու է աւանդականը: Այդ անկասկած է»:

Սկզբունքային նման տրամաբանութեան հիման վրայ էր, անտարակոյս, որ 1993-ին, անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան գերագոյն օրէնսդիր Մարմինը կ'ընդունէր հայոց լեզուի մասին օրէնք, ուր գրուած է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Հաւանաբար առարկուի որ ներկայիս Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը դիմագրաւէ շատ աւելի առաջնահերթ ու հրատապ հարցեր՝ տնտեսական, ընկերային, քաղաքական,

նազմական բնագաւառներէ ներս եւ որ տակաւին ժամանակը չէ զբաղելու ուղղագրական հարցերով:

Այսուհանդերձ, եթէ իրապէս կ'ուզենք ստեղծել Հայաստան-Սփիւռք միասնականութիւնը եւ աշխարհացրիւ հայութիւնը կապել Մայր հայրենիքին, հրամայական անհրաժեշտութիւն է որ Հայաստանի պետականութիւնը լուրջ ջանքեր ի գործ դնէ յաղթահարելու համար հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող այս անջրպետը:

Միասնութեան հիմքերու հիմքը հոգեւոր միասնութիւնն է, անկասկած, իսկ գիրը՝ այն գլխաւոր առանցքը, որ կրնայ զօդել մեր ժողովուրդի երկու տարանջատ հատուածները: Մտերոպ Մաշտոց գիրով միաւորեց մեր ժողովուրդը: Սա մեծ խորհուրդ ունի իր մէջ: Գիրն է որ կ'անդրանցնի ժամանակի եւ տարածութեան ամէն խոչընդոտ, իրարու կը կամարէ ոչ միայն նոյն ժամանակին մէջ ապրող, իրարմէ տարանջատ հատուածները մեր ժողովուրդին, այլ կը դառնայ ոգեղէն կամուրջ՝ ներկան կամրջելու մեր մշակոյթի հինաւորաց ալունքներուն հետ...: Հոս կարեւորութեամբ շեշտելու ենք, որ ներկայիս կիրառուող «նոր» ուղղագրութեամբ, բառարմատները ամբողջովին արժեզրկուած են եւ կանգնած են՝ հայերէն լեզուի բառապաշարէն անհետանալու վտանգին առջեւ: Նմանապէս, բառարմատներու անտեսումին հետեւանքով, խախտուած է լեզուի ստուգաբանական կարելիութիւնը, ինչ որ կը ջլատէ անոր պատմա-մշակութային շարունակականութիւնը: Եւ պիտի չզարմանալ թէ ի՞նչ հայերէնակոյժ հոսանքով կը վխտան նոր, խորթ եւ օտար բառերը, որոնք չունին հայկական արմատներ... Ֆիքսել, մոնթաժել, քոնֆլիքթային, քաթեկորիաներ, ինտեգրուել, իզոլացում, բրոցետուրա, ինթենսիվ, ինտրոյն... Շարքը կարելի է երկարել ու երկարել...

Այսօր, առաւել քան երբեւէ, ճակատագրական հիմնախնդիր է կայացնել եւ արդիւնաւորել մեր աշխարհասփիւռ ժողովուրդի ամբողջականացումը, միասնական ներուժի ձեւաւորումը, որպէս ազգային անվտանգութեան, ազգային լինելութեան եւ զարգացման գերագոյն ազդակ, իսկ այդ ճամբուն վրայ՝ միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումը կարեւոր, Եական նախաքայլ է: Դիպուկ է Սօս Սարգսեանի խօսքը այս առնչութեամբ. «Լեզուաբան-օրէնսդիր լինելը քիչ է, մի մարդու կամ նոյնիսկ մի խումբ մարդկանց պատուամոլութիւնը դատարկ ու սին բան է: Մի ամբողջ ժողովրդի ճակատագրի հարց է, գոյատեւելու խնդիր»: Ի դէպ, նշենք որ «նոր» ուղղագրութիւնը կը վերաբերի միայն Հայաստանեան ուղղագրութեան, քանզի պարսկահայերը՝ ըլլալով նոյնպէս արեւելահայ, հաւատարիմ մնացած են մեսրոպեան ուղղագրութեան:

Դիպուկ է «նոր» ուղղագրութեան մասին Դոկտ. Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեանի դիտարկումը. «...բառերու արմատներն ու բաղադրիչները անճանաչելի դարձուցած, ստուգաբանութեան հետ իր կապը խզած, հարիւրաւոր բառարմատներու կորուստին պատճառ դարձած, հայ ազգի գրաւոր միասնութիւնը քանդած, դարերու ընթացքին ամբարոճ հարստութիւնը անընթեռնելի դարձուցած...» այս խեղուած ուղղագրութիւնը լուրջ խոչընդոտ է նաեւ հայոց լեզուի զարգացման, անցեալի հարուստ գրաւոր

Ժառանգութեան հետ առնչուելու եւ հայ գրաւոր մշակոյթի ներդաշնակ ամբողջականութիւնը կերտելու ուղղութեամբ....

Վստահաբար, շատ են դժուարութիւնները միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումին համար: Սակայն եւ այնպէս, անոնք յաղթահարելի են, երբ կայ քաղաքական կամք եւ յանձնառութիւն: Դարերով ստուգուած, ժամանակի քննութիւնը բռնած մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատումը, Յայաստան-Սփիւռք հոգեւոր-մշակութային անջրպետը վերացնելու եւ գրաւոր լեզուի միասնութիւնը վերահաստատելու խնդիրը, անշուշտ, պարտի ձեռնարկել Յայաստանի Յանրապետութիւնը՝ իր պատկան մասնագետներով...եթէ հարկաւ զինք կը մտահոգէ Սփիւռքի 7-8 միլիոն հայերու ճակատագիրը, եթէ ճշմարտօրէն շահագրգռուած է հայութեան միասնականութեան գերխնդիրով: Սա նաեւ փրկարար լաստ պիտի ըլլար մեր լեզուն դուրս բերելու իր անկումային վիճակէն եւ զարգացման նոր թափ հաղորդելու մեր ամենէն անկողոպտելի, ազգային մեր եութիւնը հանդիսացող գերագոյն ժառանգութեան:

Բոլոր ժամանակներու մեծագոյն հայր՝ Մեսրոպ Մաշտոց գիրով միաւորեց մեր ժողովուրդը: Նոյն այդ գիրով, մենք կրնանք կայացնել, ամրապնդել մեր ժողովուրդի հոգեւոր միասնութիւնը եւ նոր փայլ մը տալ հայու ինքնութեան...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ԱՄՏՎԵՐՁԻ ՀԱՆՌԷՍ

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

Յատուկ իմաստ եւ խորհուրդ ունին ամավերջի շրջանաւարտներու հանդէսները, որոնք գեղեցիկ բերքահաւաքի պահ են՝ տարիներու ուսումնական-կրթական տքնաջան աշխատանքի եւ մեկնակէտը նոր հանգրուաններու...: Անոնք տեղի կ'ունենան մեր հայագաղութներու դպրոցներէն ներս՝ հայրենաշունչ, քաղցրաթախիծ մթնոլորտի մը մէջ...: Նշանաւորելով ուրախութիւնը յաջող աւարտի մը եւ միաժամանակ թախիծը հրաժեշտի ու բաժանման...: Անոնք կը դառնան նաեւ համայն համայնքի տօնական ուրախութեան պահ, քանզի շրջանաւարտ պարման-պարմանուհիները նոր յոյսն ու լոյսն են մեր համայնքներու հաւաքական ապագային, մեր վաղուան երաշխիքը...:

Նման յուզումնախառն, թախճանոյշ մթնոլորտ մը կը տիրէր Նիկոսիոյ Նարեկ վարժարանի մուտքին եւ ամփոթատրոնին մէջ՝ Չորեքշաբթի 15 Յունիս, 2016-ին, յետմիջօրէի կանուխ ժամերէն սկսեալ, երբ շրջանաւարտներն ու ծնողները, ուսուցիչ-ուսուցչուհիները, պատասխանատուներ եւ հիւրեր տակաւ կը ժամանէին դպրոց, գոհունակութեան ժպիտը՝ իրենց աչքերուն մէջ, այլեւ յուզումով կենսատրոփ...:

Ամավերջի Հանդէսը, նախագահութեամբ՝ Հայ Համայնքի Պետական Ներկայացուցիչ Տիար Վարդգէս Մահտեսեանի եւ հովանաւորութեամբ՝ Կիպրոսի Հայոց Կաթողիկոսական Փոխանորդ Տէր Նարեկ Արքեպիսկոպոսի, ներկայութեամբ Յունաստանի եւ Կիպրոսի մօտ ՀՀ Դեսպանի, Կիպրոսի Կրթական նախարարութեան ներկայացուցիչներու, ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու, ծնողներու, հիւրերու եւ հոծ հանրութեան մը՝ տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, 15 Յունիս 2016, կ.ե. ժամը 6:30-ին, Վարժարանի ամփոթատրոնին մէջ, Նիկոսիա:

Շրջանաւարտից հանդիսաւոր մուտքէն ետք, առաջնորդութեամբ Տնօրէնուհի Տիկ. Վերա Թահմագեանի, աշակերտութիւնը կատարեց Կիպրոսի, Հայաստանի եւ Նարեկ վարժարանի քայլերգները:

Հոգաբարձութեան խօսքը փոխանցեց Ատենապետ Պրն. Վարդան Թաշճեան, որ ընդձեռն Նարեկ վարժարաններու ստանձնած հայակերտումի եւ մարդակերտումի առաքելութեան իրագործումը՝ բարձր գիտակցութեամբ, պատասխանատուութեամբ, ծառայասիրութեան ոգիով, նուիրումով եւ մաղթեց որ շրջանաւարտները՝ որպէս մեր արտերուն վրայ ցանուած բուռ մը ցորեն, նոր հունձք դառնան, լեցուն հասկեր յանուն մեր վաղուան..., դառնան լաւ մարդ, յարգը գիտնան իրենց ժամանակին, իրենց դրամին, լաւ իմաստաւորեն իրենց կեանքը, ի կատար ածելով իրենց իղծերն ու երազները, արտադրելով բարին ու գեղեցիկը...

Տնօրէնուհի Տիկ. Վերա Թահմազեան, շեշտելէ ետք որ Նարեկ վարժարանները հարիւրաւոր շրջանաւարտներ տուած են ցարդ կիպրահայ համայնքին, սատարելով անոր ազգային նկարագրի կենսունակ պահպանման, ներկայացուց տարեկան տեղեկագիրը վարժարաններու ուսումնական եւ արտադասարանային հարուստ, բովանդակալից գործունեութեան, մանրամասնօրէն անդրադառնալով մարզական, դասախօսական, միջ-

դպրոցական ձեռնարկներու, հանդիսութեանց, այցելութիւններու եւ ճամբորդութիւններու, մրցումներու եւ մրցանակներու, ընդհանուր պատկերը տալով վարժարաններուն ջամբած ուսման եւ ազգային-բարոյական-ընկերային կրթութեան գծով իրագործուած ծրագիրներուն: Ան իր շնորհակալական խօսքին մէջ յատկապէս անդրադարձաւ Կիպրոսի կառավարութեան նիւթաբարոյական ամբողջական աջակցութեան, ինչպէս եւ կրթական նախարարութեան սերտ գործակցութեան եւ զօրավիգին:

Այնուհետեւ, Նախակրթարանի շրջանաւարտները ապրումով արտասանեցին Համաստեղի «Հայու Հոգի» քերթուածը, արժանանալով բոլորին գնահատանքին:

Վկայականներու բաշխումը ապա կատարուեցաւ ձեռամբ՝ Պետ. Ներկ. Տիար Վարդգէս Մահտեսեանի եւ Տիկ. Վերա Թահմազեանի, ծափողջոյններու ընկերակցութեամբ:

Նիկոսիոյ Նախակրթարանէն շրջանաւարտ եղան 12 աշակերտ-աշակերտուհիներ: Լառնազայէն՝ 2 հոգի, Լիմասոլէն՝ 3: Միջնակարգէն միայն մէկ հոգի՝ Անդրանիկ Խաչատուրեան:

Հրաժեշտի ուղերձը ապրումով եւ յստակ առողանութեամբ կարողաց Նաթալի Թերզեան, որ ձեռքբերած էր տարեկան բարձրագոյն միջինը:

Տնօրէնուհին իր «Հունկ Բանք»-ին մէջ, յատկապէս ըսաւ.« եթէ հարց տաք ինձի, թէ ես ի՞նչը կը նկատեմ մարդու կարելորագոյն յատկանիշը, պիտի ըսէի առանց դոյզն կասկածամտութեան՝ մարդ ըլլա՛լն է ան: Փորձեցէք ըլլալ լաւ մարդ՝ ազնիւ, բարեկիրթ, համեստ

եւ արժանապատիւ մարդ: Հեզ եղէք եւ հեռու մնացէք սուտէն ու կեղծիքէն, գործեցէք բարոյական այն գերագոյն օրէնքով, որ կ'ըսէ. «Ըրէ ուրիշին անյն, ինչ որ կ'ուզես որ ուրիշը ըներ քեզի- եւ մի՛ ըներ անյն, ինչ որ չես ուզեր որ ուրիշը ըներ քեզի» եւ անելցուց. «Դուք մի քանի շաբաթ ետք պիտի ճամբորդէք դէպի Մայր հայրենիք՝ Հայաստան: Սակայն դուք պիտի չհռնաք որ Նարեկ վարժարանն ալ եղաւ ձեզի համար փոքրիկ Հայաստան մը, կտոր մը հայրենիք՝ իր հայաշունչ եւ հայախօս մթնոլորտով, ազգային արժեքներով, հանդիսութիւններով եւ այլապէս.... ուր բախտը ունեցաք հասակ առնելու եւ կրթութիւն ստանալու...: Հայրենիք՝ որ ձեզի հետ պիտի տանիք, ուր որ ալ ըլլաք, որպէս հոգեւոր ապրում, որպէս գերագոյն արժեք, որպէս ինքնութեան երաշխիք..»:

Հրաժեշտի հոգեյոյգ ուղերձ կարդաց Միջնակարգի միակ շրջանաւարտ, սուրիահայ Անդրանիկ Խաչատուրեան, որ Սուրիոյ դէպքերէն մագապուրծ ապաստանած էր Կիպրոս եւ Նարեկի յարկին տակ շարունակած էր իր ուսումնառութիւնը, զգալով անոր հայեցի մթնոլորտին հարազատութիւնն ու ջերմութիւնը....

Միջնակարգի հրաժեշտի սրտառուչ եւ երախտագիտական զգացումներով թաթաւուն խօսքը արտասանեց Անդրանիկ Խաչատուրեան, ինչպէս նաեւ՝ Ժագ Յակոբեանի «Հողը Հայոց» քերթուածի արտասանութիւնը, յուզելով, տպաւորելով եւ առինքնելով ներկաները...: Իսկ «Քամանչա» հայկական պարի հեգաճկուն կատարումը՝ մի քանի սանուհիներու կատարողութեամբ, հայկական մշակոյթի ջերմ շունչն ու ոգին փոխանցեց մթնոլորտին:

Այնուհետեւ, Երզնահումբը, ղեկավարութեամբ Պրն. Ս. Տեմիրճեանի, անթերի կատարեց «Հէյ ճան Երեւան», «Նոր Երեւան» եւ հուսկ աւանդական «Հրաժեշտի Երգ»ը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Երեցկին Թ. Հապէշեանի, հանդիսութեան ոգեշունչ խանդավառութիւնը հասցնելով իր գագաթնակէտին:

«Պահպանիչ» աղօթքով վերջ գտաւ ամավերջի հանդէսը:

«ԱԶԱՏ ԽՕՍԶ»-ը ջերմօրէն կը շնորհաւորէ 2015-2016 կրթաշրջանի բոլոր շրջանաւարտները, իրենց մաղթելով բարի երթ եւ կանաչ ճանապարհ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ԱՐԴԱՐԱԿՈՐՈՎ ԻՐԱԻԱԲԱՆ ՖԷԹԻԻԵ ՉԷԹԻՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի 29 Մայիս, 2016-ի երեկոյեան, կիպրահայութիւնը հոգեշահ առիթը ունեցաւ հանդիպելու՝ «Մեծմայրիկս» գիրքի հեղինակ, իրաւաբան Ֆեթիիյե Չեթինի հետ, զայն լսելու, մօտէն ծանօթանալու այս արդարատենչ, արդարադատ, ճշմարտախօս անձնաւորութեան, որուն վերոնշեալ գիրքի հրապարակումը մեծ աղմուկ բարձրացուցած էր ատենին եւ մինչեւ հիմա ալ Թուրքիոյ քաղաքացիական հասարակութեան մօտ եւ ընդհանրապէս ալ, թարգմանուելով ակելի քան 12 լեզուներու...

Ձեռնարկը կազմակերպուած էր Կիպրոսի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ եւ տեղի ունեցաւ նշեալ միութեան ակումբի յարկին տակ, հոծ հասարակութեան մը ներկայութեամբ:

ՀԵՄ-ի ատենապետ Պրն. Սիմոն Այնեճեանի բարեգալուստի կարճ խօսքէն ետք, խօսք առաւ օրուան հիւրը՝ Տիկ. Ֆեթիիյե Չեթին, որուն սրտառուչ խօսքը՝ թրքերէնով, տեղւոյն վրայ եւ նախադասութիւն առ նախադասութիւն կը թարգմանէր պոլսահայ Պրն. Տիգրան Ալթուն:

Իր խօսքի սկզբնաւորութեան, Տիկ Չեթին յատկանշականօրէն ըսաւ. «Կեանքի մեջ կան անկիւնադարձային պահեր, որոնք մեզ կը յեղաշրջեն այնպէս, որ տուեալ պահէն ետք մենք չենք մնար այն նոյն անձը, զոր էինք այդ պահէն առաջ»: Ան պատմեց թէ ինչպէս իր մօր մայրը, խզելով իր երկար տարիներու լռութիւնը, օր մը իրեն պիտի խոստովանէր իր կեանքի դառնակսկիծ պատմութիւնը, թէ ինչպէս՝ իննը տարեկան հասակին, ան բռնութեամբ պիտի խլուէր իր հարազատներէն, իր հարազատ մօրմէն մասնաւորաբար, եւ մէկ օրէն միւսը իր ինքնութիւնը՝ լեզուն, կրօնքը, անունը պիտի այլափոխուէին յանկարծօրէն...եւ Հրանուշը պիտի դառնար Սեհեր, մինչ իր ազգակիցները պիտի խողխողուէին ու սպաննուէին, կամ պիտի բռնէին քսորի մահաբեր ճամբաները...

Այսպէս, Հրանուշ պիտի իսլամանար, նոր ընտանիք մը, նոր անուն մը, նոր ինքնութիւն մը պիտի պարտադրուէին իրեն, պիտի խօսէր ստիպողաբար այն լեզուն, զոր կը խօսէին՝ նոյն իր ազգակիցները անպատմելի խոշտանգումներու ենթարկող մարդիկ...: Տիկ. Չեթին այնքան սրտայոյզ կերպով նկարագրեց թէ ինչպէս իր մեծմայրիկը իր հոգեցուց պատմութիւնը կ'ընդհատէր երկար լռութիւններով, մերթ առաւտարդին նայելով, մերթ ալ իր աջ ձեռքով շփելով իր աջ սրունքը, կարծես փորձելով յիշել որոշ մանրամասնութիւններ, կամ վերապրելով այդ դաժան օրերու անպատմելի տառապանքը...Ո՞վ գիտէ...

Իր մեծմօր՝ Սեհեր դարձած Հրանուշի պատմածները խոր ազդեցութիւն պիտի գործէին Ֆեթիիյե Չեթինի վրայ, ինչպէս ներկաներուն անչափ սրտառուչ կերպով յայտնեց ան, նշելով իր ապրած հոգեկան խոր տագնապը, իր ներաշխարհը տակնուվրայ ընող մղձաւանջային ապրումները...Վերջապէս ան կ'որոշէր գիրքով մը պատմել ու հրապարակել իր մեծմօր կեանքի ողբերգութիւնը, հոգեկան խոր ցնցումներով լի կենսագրութիւնը, գուցէ արդարութիւն ընելու անոր եւ անոր նմաններուն, որոնց զլացուեցաւ նոյնիսկ իրենց պատմութիւնը բարձրաձայնելու իրաւունքը եւ միաժամանակ ձերբազատուելու համար այն խոր մղձաւանջէն, որ իրեն հանգիստ չէր տար քուն թէ արթուն...

«Գրող չէի», ըսաւ ան, «բայց երբ սկսայ գրել, սկզբնական դժուարութենէ մը ետք, հետզհետէ էջերը լեցուեցան ինքնաբերաբար եւ հեզասահ», իսկ գիրքի հրատարակութենէն ետք, յարգելի հեղինակը խոստովանեցաւ թէ ինք տեսակ մը խաղաղեցաւ եւ իր անքուն գիշերները որոշ չափով հանգիստ գտան...:

Գիրքը, շեշտեց ան, մեծ ներգործութիւն ունեցաւ Թուրքիոյ քաղաքացիական հանրութեան մօտ: Այնուհետեւ, շատեր իրեն հետ կապ կը պահէին՝ հեռաձայնով թէ այլապէս, յայտնելով որ իրենք ալ ունէին նոյնանման փորձառութիւն, որ իր մեծմայրը իրենց ալ մեծմայրն էր: Սիւնակագիրներ թերթերու մէջ կը հրապարակէին գրութիւններ՝ «Քու մեծմայրդ մեր ալ մեծմայրն է» վերտառութեամբ....

Իր խօսքին յաջորդող հարցում-պատասխանի բաժինին մէջ, Տիկ. Չէթին յայտնեց որ յետ-Եղեռնեան երրորդ սերունդը սկսած է արթննալ, հարցադրումներ ընել՝ իր անցեալին եւ անոր յարակից հարցերուն մասին, թեպէտեւ պետական ժխտողականութեան քաղաքականութիւնը, շատ փոքրիկ տեղաշարժներով, նոյնը կը մնայ տակաւին, Յեղասպանութենէն հարիւր տարի ետք ալ: Ան ընդգծեց նաեւ այն կարեւոր հանգամանքը, որ առաջին սերունդը լուռ էր, քանզի յանցակից էր հայաջինջ խժժութեանց՝ կամ իր անմիջական մասնակցութեամբ, կամ ալ իր լուռ եւ անտարբեր ականատեսի հանգամանքով, իսկ երկրորդ սերունդը, մեծաւ մասամբ, իւրացուցած ըլլալով հայերուն ունեցուածքը, կը վախնար այդ մասին խօսելէ, իր ունեցուածքը չվտանգելու դիտաւորութեամբ...

Ֆէթիյէ Չէթին կարեւորութեամբ շեշտեց որ ճշմարտութիւնը ճանչնալու հոսանքը սկսած է շարժիլ եւ, վաղ թէ ուշ, անիկա իր բարերար արդիւնքը պիտի տայ, քանզի երբ գետը սկսի վազել, կարելի չըլլար խափանել անոր ընթացքը, ըսաւ ան, անելցնելով որ ինք մեծ յոյս ու հաւատք ունի որ իր կեանքին ընթացքին՝ ականատեսը պիտի ըլլայ Թուրքիոյ Յեղասպանութիւնը պաշտօնապէս ճանչնալու մեծ իրադարձութեան:

Գնահատելի ձեռնարկ մը՝ արդարեւ, մօտէն շփուելու Ֆէթիյէ Չէթինի նման արդարակորով անձնաւորութեան մը հետ, որ հայոց Յեղասպանութեան փաստին կը նայի շեշտակի, առանց որեւէ բան թաքցնելու, ամբողջական ճշմարտախօսութեամբ եւ համարձակախօսութեամբ, այլեւ իր մորթին վրայ զգացած ըլլալով՝ իսլամացած, բռնի դաւանափոխ եղած հարիւր հազարաւոր հայերու ինքնութեան խոր տագնապը, խեղուած ճակատագիրը, ինչպէս եղաւ պարագան իր սիրելի մեծմայրիկին՝ Սեհեր դարձած Յրանուշին...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Հարցազրոյց

«Արցախի Հողին Վրայ Կը Գրուի Այսօրուան Հայոց Պատմութիւնը»

20 Մայիս 2016

«ՄԻՎԻԼՆԵԹ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՈՒ ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆԻ ՀԵՏ

Վարեց՝ ԹԱԹՈՒԼ ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ

Ուժանիւթի հարցերու միջազգային մասնագետ, Ֆրանսայի Հայաստան հիմնադրամի պատասխանատու Պետրոս Թերզեան վերջերս Արցախ կատարած այցելութեան աւարտին հարցազրոյց ունեցած է «Սիվիլնեթ»-ի լրագրող Թաթուլ Յակոբեանի հետ:

Ստորեւ կու տանք Շուշիի «Եզնիկ Մոզեան» արհեստագործական ուսումնարանին մէջ տեղի ունեցած այդ տեսազրոյցէն գրաւոր հատուածներ:

ԹԱԹՈՒԼ ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ.- Դուք յաճախ կ'այցելէք Հայաստան եւ Արցախ, սակայն ապրիլեան չորսօրեայ պատերազմէն ետք առաջին անգամս է, որ Շուշի կը գտնուիք: Ի՞նչ են ձեր տպաւորութիւնները:

ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆ.- Երկու օրուան ընթացքին մենք հանդիպում ունեցանք վիրաւոր զինուորներու, Թալիշի շրջանի վիրաւոր քաղաքացիներու, հիւանդանոցներու անձնակազմերու, բժիշկներու, ինչպէս նաեւ պետութեան ներկայացուցիչներու, զինուորական պատասխանատուներու հետ՝ անհրաժեշտ կարիքներու մասին գաղափար կազմելու մտադրութեամբ: Անդրադարձանք թէ շտապ դեղորայքի կարիք կայ, եւ առ այդ անմիջապէս գումար յատկացուցինք, եւ քանի մը օրէն դեղերը կը հասնին Ղարաբաղ: Մենք կը պատրաստուիք նաեւ ձեռնարկելու վերաշինութեան գործին, անմիջապէս որ կացութիւնը կայունանայ: Նկատեցինք, որ ժողովուրդը վճռակամ է, բարձր տրամադրութիւն ունի, բայց միաժամանակ վրդոված է՝ նկատի ունենալով, որ դժբախտաբար Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի մէջ պետք եղածը չի կատարուիր: Հայաստանը Ղարաբաղի զլխաւոր թիկունքն է, եւ հոն գոյութիւն ունեցող հարցերը անմիջականօրէն կ'ազդեն Արցախի վրայ: Չորսօրեայ պատերազմին ի յայտ եկած թերութիւնները մտահոգիչ են եւ պետք է անմիջապէս սրբագրուին: Միւս կողմէ պետք է ըսել, թէ այդ թերութիւնները տրամաբանականօրէն զարմանալի չէին, որովհետեւ Հայաստանի մէջ քաղաքական եւ բարոյական առումով փտածութիւն կայ եւ կարելի չէ, որ այդ մթնոլորտին մէջ միայն խաւ մը հրաշքով անաղարտ եւ մաքուր գործէ... Ինչպէս ըսի, անմիջապէս պետք է սրբագրել այդ բացթողումները, քանի որ անկարելի է այս ձեւով շարունակել:

Կայ նաեւ Սփիւռքի պարագան: Ծիշո՞ք է, որ սփիւռքահայերու մաս մը գիտակցեցաւ կատարուածին, փողոց իջաւ եւ ցոյցերով իր զօրակցութիւնը յայտնեց Արցախին: Բայց Սփիւռքի մէջ եւս թերացումներ կան: Օրինակի համար շատ զարմանալի է, որ մեծ կազմակերպութիւններ լուռ են, իրենց ձայնը լսելի չէ, անտեսանելի է իրենց ներկայութիւնը Ղարաբաղի մէջ՝ որպէս թիկունք ժողովուրդին: Երկրորդ թերութիւնը այն է, որ մենք

Սփիւռքի մէջ՝ «շատ հայ ենք եւ քիչ քաղաքացի ենք»։ Իմ օրինակը բերելով ըսեմ, թէ ես հայ եմ, բայց միաժամանակ Ֆրանսայի քաղաքացի եմ եւ առ այդ իրաւունքներ ունիմ։ Իմ իրաւունքն է հարց տալ Ֆրանսայի պետութեան, թէ արդեօք կ'անդրադառնա՞մ, որ Ղարաբաղի մէջ քաղաքակրթութիւն մը կ'ապրի, կը ծաղկի եւ տեղւոյն ժողովուրդը կը հաւատայ Եւրոպայի արժէքներուն, հոն իրական ժողովրդավարութիւն մը կայ՝ ընդդիմութիւն եւ իշխող կուսակցութիւն միասին կ'աշխատին, զիրար կը քննադատեն բայց միասնաբար կը գործեն։ Արցախի մէջ արդար ընտրութիւններ կան, կաշահակերութիւն գրեթէ գոյութիւն չունի։ Եւ մեր պարտականութիւնն է այս բոլորին մասին խօսիլ մեր ապրած երկիրներու պատկան իշխանութիւններուն հետ։ Լաւ է, որ ցոյց կ'ընենք Թուրքիոյ եւ Ատրպէյճանի դեսպանատուներուն դիմաց, բայց միաժամանակ պետք է նաեւ ցոյցեր կազմակերպել Ֆրանսայի Արտաքին գործոց նախարարութեան առջեւ եւ պահանջել որ փոփոխութեան ենթարկէ Արցախի նկատմամբ իր քաղաքականութիւնը։ Դժբախտաբար այսպիսի հասկացողութիւնն է, որ տակաւին զարգացած չէ։

ԹԱԹՈՒԼ ՅԱԿՈԲԵԱՆ.- Այդ չորսօրեայ պատերազմէն ի՞նչ դասեր կարելի է քաղել։

ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆ.- Նախ պետք է անդրադառնանք, որ հայոց պատմութեան էջերէն մեկը կը գրուի այս հողին վրայ։ Պետք է այս գիտակցութիւնը ունենանք, կատարուածին տարողութիւնը ըմբռնենք եւ ըստ այնմ շարժինք։ Այսօր պահը հասած է, որ մենք նոյնիսկ մեր ամենէն փոքր ուժը օգտագործենք։ Օրինակ Սփիւռքի մէջ մեր ունեցած կարողութիւններուն հազիւ հինգ տոկոսը կ'օգտագործենք։ Սփիւռքի մէջ կայ հսկայական հատուած մը, որ որեւէ կապ ունի ո՛չ Հայաստանի եւ ոչ ալ Ղարաբաղի հետ, որովհետեւ անոնց լեզուով խօսողներ չունինք, որ բացատրութիւն տան իրողութիւններու մասին։ Ներկայիս մենք յետսովետական միջոցներով կ'աշխատինք։ Պետք է մեր մօտեցումներուն մաս կազմէ նաեւ համամարդկայինը։ Պետք է ցեղասպան պետութեան շահերը պաշտպանող երկիրներէն հաշիւ պահանջենք։ Ասիկա թէ՛ Սփիւռքի եւ թէ՛ Հայաստանի պետութեան պատասխանատուութիւնն է։

ԹԱԹՈՒԼ ՅԱԿՈԲԵԱՆ.- Իբրեւ ուժանիւթի հարցերու միջազգային մասնագետ, կ'ուզեի հարցում ուղղել, թէ արդեօք քարիւղի գինի շարունակական անկումն էր, որ Ատրպէյճանը մղեց այս չորսօրեայ պատերազմին։

ՊԵՏՐՈՍ ԹԵՐԶԵԱՆ.- Ես այն համոզումը ունիմ, որ քարիւղի գինի անկումը, ինչպէս նաեւ Ատրպէյճանի արտադրութեան նուազումը այս պատերազմին գլխաւոր պատճառներն էին։ 1990ական թուականներուն Ատրպէյճանը մեծ երազներով ճամբայ ելաւ եւ պետք էր 2013 թուականին 70 միլիոն թոնի հասներ իր արտադրութեան քանակը։ 2011ին այդ թիւը 40 միլիոն թոնի հասաւ եւ հոն կանգ առնելով այնուհետեւ սկսաւ անկում ապրելու։ Ասիկա առաջին հարուածն էր, որուն գլխաւոր յանցաւորը նոյնիսկ Հայտար Ալիեւն էր, որ երբ 1993ին տապալելով Էլչիպէյը իշխանութեան գլուխ անցաւ, անկէ մեկ շաբաթ վերջ իր նախորդին ստորագրած պայմանագիրը չեղեալ համարեց եւ նոր պայմանագիր մը կնքեց, ուր հետեւեալ կարեւոր կէտը արձանագրուած էր. եթէ օտար ընկերութիւնները արագ արտադրեն քարիւղը ամենէն բարձր շահաբաժինը կը ստանան, այսինքն երկու երրորդի վրայ մեկ երրորդ շահ կ'ունենան։ Օտար ընկերութիւններն ալ հազիւ չորս տարուան կարճ ժամանակէ ետք սկսան քարիւղ արտադրելու, առանց ձեռք առնելու հարկ եղած

զգուշութիւնները, որպէսզի քարիւղի հորերը «ապրին իրենց բնականոն կեանքը», այսինքն պէտք չէ քարիւղի ճնշումը նուազի, որպէսզի կարելի ըլլայ արտադրել զայն: Հետեւաբար պատահեցաւ անխուսափելի, եւ 2011ին քարիւղի արտադրութիւնը սկսաւ անկում ապրելու: Այդ անկումը պիտի շարունակուի եւ Ատրպէյճանի քարիւղի հորերու պաշարներուն կէսը արդէն վերջացած է, եւ մնացած է երեք միլիառ տակառ, իսկ Ատրպէյճան կ'արտադրէ տարեկան երեք հարիւր միլիոն տակառ: Այս ընթացքով միայն տասը տարուան պաշար ունի եւ չորս-հինգ տարի ետք Ատրպէյճանը որպէս քարիւղ արտադրող պիտի դառնայ բոլորովին երրորդական (եթէ ոչ չորրորդական) երկիր մը: Իսկ արտադրող կազմը ո՛չ որպէս եկամուտ եւ ոչ ալ որպէս քաղաքական խաղաքարտ, բացարձակապէս չի բաղդատուիր քարիւղին հետ: Լաւագոյն պարագային այս տարի Ատրպէյճանի քարիւղի եկամուտը չորս միլիառ տոլարի կը հասնի, որ երեք տարի առաջ 12 միլիառ տոլար էր: Ըստ իս, Ատրպէյճանի տնտեսական անկումը սկսած է արդէն եւ որուն պիտի հետեւին քաղաքական եւ ընկերային անկումները: Ազերի պետութիւնը լաւատեղեակ է այս հարցին եւ այդ պատճառով ալ առիթը օգտագործեց պատերազմելու, քանի որ երկու կամ երեք տարի ետք արդէն ուշ պիտի ըլլար:

Յամենայն դեպս մենք պէտք է մեր բոլոր միջոցները օգտագործենք բանակցութիւններու ճամբով խաղաղութիւն հաստատելու համար: Պէտք է զգաստանանք եւ աշխոյժ դիւանագիտութիւն վարենք: Պէտք է դարձնել այս էջը:

Յօդուածներ

Պէտք է Բացուին «Լուսոյ Տաճար»ին Դուռերը Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան 90 ամեակին առթիւ

Դոկտ. Մինաս Գոճայեան,

ՄԿՀ-ի ուսուցիչ, (1978-91), 22 Մայիս 2016

Ահաւասիկ կրթական փայլուն անցեալ ունեցած հաստատութիւն մը եւս, որուն մասին անցեալ ժամանակով սկսած ենք խօսիլ, թէեւ տակաւին չենք ուզեր հաշտուիլ մեզի պարտադրուած իրականութեան հետ եւ ընդունիլ տխուր փաստը Հաստատութեան փակումին՝ միշտ յուսալով եւ լաւատես ըլլալով թէ հայ ժողովուրդը եւ իր աշխարհիկ ու հոգեւոր ղեկավարութիւնը խելքի կու գան ու կը շտկեն կատարուած սխալը:

Տխուր փաստը այն է որ 90 տարի հայ դպրութեան սպասարկած այս կրթական վառարանը ինչ ինչ պատճառներով կը փակուէր եւ հանրութիւնը, սրտցաւ մտաւորականութիւնը, հարիւրաւոր շրջանաւարտներն ու իրենց յետնորդները կը մատներ շուարումի ու զայրոյթի: Տրուած պատճառներն ու պատճառաբանութիւնները բազմահարիւր հայերու համար մինչեւ օրս շատ հեռու են համոզիչ ըլլալէ:

Այսօր, հայ որբերու, 1500 շրջանաւարտներու եւ թերաւարտներու ուրուականները կը շոջին մաշտոցապարգեւ այս հաստատութեան շէնքերուն, կացարաններուն, դասարաններուն, որբերու կողմէ տնկուած պուրակներուն եւ Մելգոնեան բարերար եղբայրներու դամբանին շուրջ:

«Ինչո՞ւ», կը շնչան եղբուհիներու պուրակներուն սաղարթախիտ տերեւները, «ո՞ր են մեր շուքերուն կարօտ սան-սանուհիները», կը հծծեն անոնք:

*****

Կեսարիայի ծնունդ, Նախակրթարան մը չաւարտած Գրիգոր եւ Կարապետ Մելգոնեան եղբայրները հազիւ կրնային հայերէն խօսիլ եւ իրենց անուն-մականունը հայերէնով ստորագրել եւ կամ թէ հասկնալ Կեսարիայի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ կամ Ս. Աստուածածին եկեղեցիներու մէջ մատուցուած գրաբար պատարագները, բայց անոնք կը հաւատային Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ու Հայ դպրոցի առաքելութեան: Եւ այսպէս, ծխախոտի մանրավաճառութեամբ օրուան ապրուստը հանող եղբայրները կը նետուին գործի ասպարէզ՝ իրենց երազը վառ պահելով իրենց սիրտերուն մէջ: Բախտը կը ժպտի, կը սորվին առեւտուրի կանոնները եւ երկուան Կեսարիոյ փողոցներուն մէջ «թիւթիւն» (ծխախոտ) ծախող երիտասարդները կը մեկնին Գահիրէ, ուր Նախ կը հիմնեն ծխախոտի ներածման փոքրիկ առեւտրական կեդրոն մը: Առաջին համաշխարհային Պատերազմի պատճառով իրենց ներածած ապրանքին գինը կը հարիւրապատկուի:

Մելգոնեան եղբայրները բազմամիլիոնատէր են յաջորդ օրը:

Գրիգոր աղան (այսպէս կը կոչէին մեծ եղբայրը) շուտ կը հեռանայ այս աշխարհէն: Առեւտրական գործը կը շարունակէ եւ օր ըստ օրէ աւելի կը զարգացնէ կրտսեր եղբայրը՝ Կարապետ աղան: Երկուքն ալ չէին ամուսնացած: Վրայ կը հասնի Յեղասպանութիւնը: Յնցուած է Կարապետ Մելգոնեանը եւ սակայն զէնքերը վար չի դնել եւ կ'որոշէ ասպարեզէն քաշուելէ առաջ իր կուտակած ամբողջ նիւթական հարստութիւնը նուիրել ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՄ՝ Պոլսոյ Պատրիարքութեան, Երուսաղէմի Պատրիարքութեան, Երեւանի Պետական Համալսարանին, Գահիրէի մէջ հիմնուելիք Մելգոնեան Նախակրթարանին, իսկ առիծի բաժինը՝ Յեղասպանութեան որբերու համար կառուցուելիք որբանոց-կրթական հաստատութեան: Գլխաւոր կտակարար կը նշանակուի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը (Ատենապետ՝ Պօղոս Նուպար Փաշա):

Եւ այսպէս 1923-ին Կիպրոսի մայրաքաղաք Նիկոսիա քաղաքէն քանի մը քմ. արեւելք գտնուող Ծաղկաբլուր կոչուած եւ քարայրներով «հարուստ» տարածքին մէջ հսկայական կալուած մը կը գնուի ու կը կատարուի հիմնարկէքը: 1926-ին (90 տարի առաջ) իր դռները կը բանայ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ:

Մելգոնեան վարժարանը լոկ որբանոց կամ դպրոց մը ըլլալէ շատ աւելի բարձր ու վեհ հաստատութիւն մը դարձաւ, որուն շնորհիւ իր պանծալի անունը ոսկեայ տառերով արձանագրուած պիտի մնայ հայ մշակոյթի մատենանին մէջ:

Առաջին տասնամեակին որբանոց-կրթարան մըն էր, ուր կը սորվեցնէին Նաեւ արհեստներ: Այս շրջանի աշակերտներէն (սաներէն) շատեր տակաւին Նախքան Բ. Պատերազմը ներգաղթեցին հայրենիք եւ իրենց ունակութիւնները ի սպաս դրին վերականգնուող հայրենիքի զարգացման գործին: 1930-ական թուականներուն, յայտնի մանկավարժ Պօղոս Գեորգեանի ջանքերով հիմնուեցաւ Նաեւ մանկավարժանոցը, որմէ շրջանաւարտ ելած երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները լծուեցան ուսուցչական ասպարեզին Միջին Արեւելքէն մինչեւ Հայաստան, Յունաստան եւ Արեւելեան Եւրոպա: Նուիրեալ ուսուցիչներու մէջ կը գտնուէին այնպիսի տիտաններ ինչպէս Յակոբ Օշական, բանաստեղծ Վահե-Վահեան, երաժշտագետ ու խմբավար Բարսեղ Կանաչեան, Վահան Պետելեան, Վահան Թէքեան:

Մանկավարժներու այս հունձքը տուաւ երագուած պտուղները թէ՛ հայրենիքի եւ թէ՛ սփիւռքի ամբողջ տարածքին: Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւն յաճախելը դարձեր էր առանձնաշնորհում մը:

Արժէ յիշել քանի մը մանրամասնութիւններ ՄԿՀ-ի առաջին երեսուն տարիներու մասին:

ա.- Առաջին որբերը տնկեցին երկու պուրակներ՝ մին աղջկանց շէնքին, միւսը տղոց շէնքին դիմաց: (Մինչեւ օրս կը գոյատեւեն)

բ.- Սան-սանուհիները ձրիավարժ էին, իսկ աւարտելէ ետք անոնք Նախքան իրենց նշանակուած տեղերը կամ ծննդավայրները մեկնիլը, կը ստանային գրպանի ծախս, հագուստ եւ ճանապարհածախս:

գ.- ՄԿՀ-ը ուներ Կիպրոսի ամենէն կազմակերպուած ու գնահատուած փողերախումբը, իսկ Հաստատութեան մարզիկները ոչ միայն հայութեան, այլեւ Կիպրոսի հիւրընկալ ժողովուրդի հպարտութիւնն էին:

դ.- Այս Հաստատութեան բազմանդամ արի-արեւուշական շարժումը լաւագոյններէն մէկն էր Կիպրոսի տարածքին եւ արժանացած էր Անգլիական Հոգատարութեան ու Կիպրոսի ժողովուրդին բարձր գնահատանքներուն:

ե.- ՄԿՀ-ն ունէր իր սեփական տպարանը, մեքենաներն ու տառերը, որոնց շնորհիւ սաները կը հրատարակէին թերթ եւ գիրք՝ Սեդրակ Կեպէլեանի հսկողութեամբ եւ առաջնորդութեամբ:

զ.- Հաստատութեան Մատենադարանը շուրջ 20.000 գիրքերով ու արժէքաւոր այլ հրատարակութիւններով պարծանքն էր հայութեան:

է.- Հռչակուած էր Հաստատութեան քառաձայն երգչախումբը, որուն ակունքները կը հասնին մինչեւ Կոմիտաս Վարդապետ: Այսպէս՝ երգչախումբի առաջին ղեկավարն ու հիմնադիրն էր Բարսեղ Կանաչեան՝ Կոմիտասի սաներէն մին, այնուհետեւ երգչախումբը ղեկավարած է անոր սաներէն երաժշտութեան հռչակուած ուսուցիչ Վահան Պետելեան, հուսկ ապա վերջինիս սաներէն՝ Սեպուհ Աբգարեան:

Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմէն ետք մեծ թիւով երիտասարդ Մելգոնեանցիներ ներգաղթեցին հայրենիք եւ իրենց աւանդը բերին մեր հայրենիքին մշակութային ու գիտական վերելքին՝ որպէս գրողներ, թարգմանիչներ, գիտական աշխատողներ, երաժիշտներ, արուեստագետներ ու երաշժտագետներ: ՄԿՀ-ի սաներէն եղած է յայտնի նկարիչ Յակոբ Յակոբեանը, հայկական հոգեւոր երաժշտութեան մեծ մասնագետ Նիկողայոս Թահմիզեանը, գրող, թարգմանիչ ու արուեստաբան Կարպիս Սուրենեանը (Սարկաւագեան), գրող Գրիգոր Զեշիշեանը, Շաքէ Վարսեանը («Հայրենիք Ձայն» թերթի խմբ. կազմի անդամ, լրագրող), բանաստեղծ Կայծակ Լեփեճեանը եւ ուրիշներ:

1950-ական թուականներու սերունդներուն կրթական եւ ուսման պահանջներուն փոփոխութեան պատճառով ՄԿՀ-ն պետք է քայլ պահէր նոր ժամանակներու պահանջներուն հետ: Հետեւաբար ՄԿՀ-ն զարկ տուաւ հայեցի կրթութեան ու դաստիարակութեան զուգահեռ անգլիական G.C.E. (General Certificate of Education) քննութիւններու պատրաստութեան: ՄԿՀ-ն շուտով փայլեցաւ նաեւ այս ծրագրին մէջ՝ արձանագրելով նախանձելի յաջողութիւններ, որոնց շնորհիւ 1950-էն ետքի շրջանաւարտները յաջողութեամբ կ'ընդունուէին Անգլիոյ, ԱՄՆ-ի, Պէրուիի Ամերիկեան եւ Հայկազեան համալսարանները:

Յետ-ցեղասպանութեան շրջանին ՄԿՀ-ն տուաւ փաղանգ մը մտաւորականներու եւ ազգային-հրապարակային դեմքերու: Պարզապէս դոյզն գաղափար տուած ըլլալու համար տանք քանի մը երախտաւորներու անունները՝

-Սմբատ Տերունեան (Տէվլեթեան), ազգային-հասարակական գործիչ եւ բանաստեղծ - Երաժիշտ-խմբավար Սեպուհ Աբգարեան, Կիպրոսի Հայկական ժամի հիմնադիրն եւ առաջին խօսնակ, հռչակաւոր «Գոհար» երգչախումբի խմբավար -Պատմաբան Ազապի Նասիպեան -Երկարամեայ ուսուցչուհի եւ տնօրէնուհի Սօսի Պետիկեան եւ բանաստեղծ ուսուցիչ Վարուժան Պետիկեան -Բարս Թուղլաճեան, Պոլիս, արուեստի պատմաբան - Երուանդ Ակիշեան, երկարամեայ ուսուցիչ եւ տնօրէն -Անդրանիկ Փոլատեան, գրող եւ խմբագիր -Պենոն Սեւան, ՄԱԿ-ի փոխ-քարտուղար -Նուպար Ակիշեան, գիտնական, գրող - Վարդան Թաշճեան, երկարամեայ ուսուցիչ, տնօրէն եւ նկարիչ...

Ու տակաւին կարելի է երկարել այս շարքը, իսկ եթէ անոնց վրայ աւելցնենք Մելգոնեանցի յաջողած այլ արուեստագետներու, գործարարներու, ճարտարագետներու, ուսուցիչներու եւ բժիշկներու անունները՝ մեր սիւնակները քիչ կու գան:

Ահաւասիկ այսպիսի ՓԱՌԱԲՈՐ կրթական հաստատութիւն մըն էր, զոր կը փակէր իր հովանաւոր կազմակերպութիւնը՝ մինչեւ օրս չտալով համոզիչ բացատրութիւն: Կը մնայ ենթադրել թէ ամերիկեան ակտիւրն հաստատուած ղեկավարները ամէն ինչ կը չափեն ու կը գնահատեն Wall Street-եան հոգեբանութեամբ:

Ավտոմատ: *****

Այս տարի 90-ամեակն է այս փառաւոր լոյսի տաճար Հաստատութեան: Վարժարանի երախտագետ շրջանաւարտները կը պատրաստուին մեծ շուքով նշել իրենց երկրորդ տան՝ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան տարեդարձը, որուն համար կազմակերպած են ուխտագնացութիւն մը դէպի Կիպրոս: Մեզի կը մնայ որպէս հայ մտաւորական, որպէս Մաշտոցին զինուորագրուած հայոց լեզուի, հայ գրականութեան, պատմութեան, ու մշակոյթի ուսուցիչ, յաջողութիւն մաղթել եւ ակնդետ սպասել որ «սրբանուէր ու թանկագին» վարժարանը կրկին իր դուռերը բանայ իրեն այնքան պետք ունեցող Միջին Արեւելքի հայ ուսումնաստէնչ պարման-պարմանուհիներուն առջեւ:

Տեսակէտ

Լուսարձակի տակ

**ՌԻՂԵԿՈՐՈՅՍ ՊԱՀԱՆՁԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՐՈՒԱՆԴ Հ. ՔԱՍՈՒՆԻ**

Բոլորեցինք՝ բարձրադասական Համահայկական Հռչակագիրով, հոգեհանգստեան պաշտամունքներով, քայլարշաններով,

մշակութային ու գեղարուեստական լայնածաւալ գործունէութիւններով, գիտական համաժողովներով, մեծ սպասումներով սպասուած տարին...

Տեսակէտ

Նահատակներուն Կտակը Ո՞ւր Մնաց

Յարութ Տէր Դաւիթեան,

Լոս Անճելըս, 8 Մայիս 2016

«Պատմութեան գրուած էջերը նախապէս ապրուածներու մասին են, իսկ սպիտակ էջերը՝ ապրուելիքներու մասին: Անցեալին ապրուած մեծ ողբերգութեան պատասխանատուներուն նման պիտի վարուի՞նք, թէ՛ ոչ այդ թերութիւններէն դաս քաղելով՝ նոր էջերն այս անգամ քաղաքակիրթ մարդու վայել ոճով պիտի գրենք: Մեր առջեւ ծառայած ամենամեծ պատասխանատուութիւն է այս:»
Յրանդ Տիկ

Պատմութեան մասին նշանաւոր ասացուածքներէն մին՝ «պատմութիւնը ինքզինք կը կրկնէ» արտայայտութիւնն է: Յաճախ կը կրկնուի այս խօսքը ամէն առթիւ երբ նոր դէպք մը կը պատահի, որ կու գայ յիշեցնել անցեալին պատահած նմանօրինակ դէպք մը:

Յարցումը, որ հազուադէպ կը հարցուի այն է, թէ ի՞նչու պատմութիւնը ինքզինք կը կրկնէ: Պատասխանը յստակ պէտք է ըլլայ: Որովհետեւ մենք պատմութիւնէն դաս չենք քաղեր եւ ամէն մէկ սերունդ կը կրկնէ նախորդին սխալները, փոխանակ սորվելու անոնցմէ: Կը յառաջդիմեն միայն անոնք, որոնք նախկիններու փորձառութիւններէն դաս քաղելով, ըստ այնմ կը ծրագրաւորեն իրենց հեռանկարներն ու ապագան եւ կը ծաւալեն համապատասխան գործունեութիւն:

Եթէ փորձենք զուգահեռներ անցկացնել 20րդ եւ 21րդ դարերու սկզբնական տարիներուն վրայ, մեր աչքին առջեւ հետաքրքրական պատկերներ կը պարզուին:

Աշխարհի Թաւալքը դէպի 20րդ Դար

20րդ դարի պարագային, ճարտարարուեստի եւ ազգայնական գաղափարներու առթած յեղափոխութեանց որպէս արդիւնք, համաշխարհային նոր համակարգ մը կը ձեւաւորուէր: Կայսրութիւններ (Օսմանեան, Ռուսական, Բրիտանական, Աւստրո-Յունգարական, Ֆրանսական, եւալն) սկսած էին ճարճատիլ եւ համեմատաբար նորեր (գաղութատիրական) սկսած էին ձեւաւորուիլ (Գերմանական, Ճաբոնական, Իտալական, Ամերիկեան-ԱՄՆ): Այս կայսրութեանց բաղկացուցիչ տարրերը բնականաբար ենթակայ էին այս վերածեւաւորման թոհուփոհին: Գերմանիան կը շահագործէր Միջին Արեւելքի իսլամներու կրօնական զգացումները ընդդէմ Ռուսիոյ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նկրտումներուն: Այս վերջիններ, Սայքս-Փիքոյի համաձայնագրով կը ծրագրէին իրար միջեւ բաժանել կործանման ենթակայ Օսմանեան կայսրութեան Միջին Արեւելեան տարածքները: Ռուսիան կը շահագործէր Օսմանեան կայսրութեան Զրիստոնեայ ազգերը, իսկ Օսմանեանն ալ Ռուսիոյ Իսլամները:

Գերմանիան Պերլին-Պաղտատ երկաթագծով կը փորձեր տիրական ուժ դառնալ Միջին Արեւելքի մէջ եւ օգտուիլ շրջանի քարիւղի հանքերէն: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները միսիոնարական եւ կրթական ծրագիրներով ոտք կը հաստատեր Նոյն շրջանին մէջ: Մեծ պետութիւններու գաղութատիրական այսորժակները իրարու հետ կը բախէին ու փոքրերը ոտնատակ կ'երթային: ՄԵԿ խօսքով՝ 1876-էն մինչեւ 1915 տարիներուն, աշխարհի հողատարածքի քառորդը ձեռքէ ձեռք կը փոխանցուէր, յանգելով Համաշխարհային Առաջին եւ ապա Երկրորդ պատերազմներուն:

Աշխարհի Թաւալքը դէպի 21րդ դար

21-րդ դարի պարագային, պատկերը շատ տարբեր չէ: Եթէ 1878 թուականի Պերլինի Վեհաժողովը նկատի առնենք որպէս դէպի 20րդ դար աշխարհի թաւալքի սկզբնակէտը, ապա կարելի է 1989-ի Պերլինի Պատի փլուզումը սկզբնակէտ համարել դէպի 21րդ դար համաշխարհային Նոր համակարգի մը ձեւաւորման եւ համաշխարհային Գ պատերազմի մը ծագման ոչ արհամարհելի հաւանականութեան: Այդ թուականէն ի վեր առնուազն 34 Նոր երկիրներ անկախ պետականութիւն հռչակած են: Բոլորիս ծանօթ է իսլամական շարժումներու շահագործումը, որ հրահրուեցաւ տապալելու համար Խորհրդային Միութիւնը, բայց կը շարունակուի Նորանոր կերպարանքներով Իրաքի, Իրանի, Սուրիոյ, Լիպիոյ եւ այլ երկիրներու մէջ ու հասած է մինչեւ Եւրոպա: Նոր կեանքի ու կենցաղի խոստումներով մէջտեղ եկած Արաբական «Գարուն»ը, կառուցումէ աւելի կործանում բերաւ շրջանի երկիրներուն եւ կը սպառնայ մեր կշած երկիրներու տարանջատմանց, ինչպէս նաեւ շրջանի այլ երկիրներու ապակայունացման եւ մեծաթիւ գաղթականներու արտահոսքին: Քարիւղատար խողովակներու ուղիներու ծրագրաւորումը պատճառ կը դառնայ համաձայն չեղող իշխանութիւնները տապալելու եւ դրածոյ հաւատարիմներ հաստատելու փորձերու, անկախ այդ տուեալ երկրի ընդհանուր բնակչութեան շահերէն: Մեծպետական մրցակցութիւնը եւ փոքր երկիրներու ու փոքրամասնութեանց շահագործումը կը շարունակուի, հողային նուաճումներու փոխան՝ տնտեսական եւ այլ միջոցներով: Համացանցի առթած յեղափոխութիւնը արագացուցած է համաշխարհայնացման ընթացքը, որ կը միտի բթացնել ազգայնական զգացումները եւ աշխարհը վերածել բաց շուկայի մը, ուր մարդիկ պարզապէս սպառողներ են այն ապրանքներուն, որոնք «մեծ»երուն կողմէ կը հրամցուին իրենց: Անգիտակից հետեւողներ՝ եւ ոչ թէ ինքնուրոյն մտածողներ:

Չուզահեռներ 20րդ եւ 21րդ դարերու Սկզբնական Տարիներու Հայ Իրավիճակին

Այս բոլորը եւ աւելին այքի առջեւ ունենալով, փորձենք կարգ մը զուգահեռներ անցկացնել Եղեռնի նախօրեակի եւ ներկայի մեր իրավիճակներուն:

- Ամենէն մտահոգիչ զուգահեռը մեր թուաքանակն է մեր հողերուն վրայ: Եղեռնի իրագործման գլխաւոր պատճառներէն մին մեր փոքրաթիւ ըլլալն էր Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին: 1980-ականներու մօտ 4 միլիոնոց Հայաստանը շատ աւելի մեծ ապահովութիւն էր մեր պետականութեան ամրակայման համար, քան թէ ներկայի մօտ 2 միլիոնոց Հայաստանը: Արցախը ազատագրեցինք ու փոխանակ վերաբնակեցման, հայաթափման ականատես կ'ըլլանք: Տագնապահար Սուրիահայրութեան հագիւ 10-15 տոկոսը կը նախընտրէ Հայաստան հաստատուիլ, իսկ Հայաստանի մէջ կատարուած հարցախոյզերը ցոյց կու տան, որ տակաւին

մեծ տոկոս մը նպատակադրած է արտագաղթել: Եւ այս մտահոգիչ պատկերը կը պարզուի ընդդէմ Ազրայէճանի բնակչութեան աճին:

- Մտահոգիչ կարեւոր զուգահեռ մըն է նաեւ մեր վերնախաւի եւ ժողովուրդի մեծամասնութեան միջեւ տիրող անջրպետը: Ինչպէս որ Եղեռնի նախօրեակին Պոլսոյ (նաեւ Թիֆլիսի եւ Պաքուի) հայ վերնախաւն ու մեծահարուստները անտարբեր կը մնային գաւառներու պարպումին ու հոնկէ եկող մտահոգիչ լուրերուն, այնպէս ալ այսօր, մեր վերնախաւը անտարբեր կը մնայ սահամնային մեր գիւղերու վատթարացման վիճակին: Թէ՛ անցեալին եւ թէ՛ այսօր, անոնց մտահոգութեան առանցքը միայն իրենց դիզուող հարստութիւնն է, եւ ոչ թէ այդ հարստութեան աղբիւր հողի ամրակայումը ու ժողովուրդի բարօրութիւնը:

- Վերեւ նշուած զուգահեռին հետ անմիջականօրէն կապուած զուգահեռ մըն է նաեւ ազգասիրութեան եւ հայրենասիրութեան ոգիի առկայութիւնը եւ հայրենի հողի հետ կապուածութեան կարեւորութիւնը: Խրիմեան Յայրիկներու «Պապկէ Պսակ»ի դասերն ու յորդորները՝ ամուր կառչելու բոլորիս սնունդ հայթայթող հայրենի հողին, Քնդապետ Մազմանեաններու անձնագոհողութեան օրինակը՝ ամէն գնով պաշտպանելու հայրենի հողը, դժբախտաբար ժամանակին չ'իւրացուեցան մեր վերնախաւի, պետական այրերու եւ ժողովուրդի կարեւոր հատուածին կողմէ, պատճառ հանդիսանալով անդառնալի կորուստներու, որոնց գագաթնակէտը Կարսի խայտառակ յանձնումն էր: 1990-ականներու Արցախեան ազատամարտն ու այս ամսուան սկիզբի Արցախեան ճակատի ոգեշնչիչ օրինակները մեզ կը յուսադրեն, որ անոնք չեն դառնար լոկ անցեալի ֆիտայական անջատ պոռթկումներու դէպքեր, այլ կ'ամրագրուին բոլորիս մտայնութեան մէջ, որ Յայրենիք պահելու միակ ճամբան այդ է, եւ կը մղեն բոլորս համազգային զօրաշարժի, գործելու այդ գիտակցութեամբ եւ վճռականութեամբ:

- Մեր մօտիկ անցեալի եւ ներկայի պատմութիւնը մեզի կը յուշէ, որ ո՛չ Թուրքը եւ ո՛չ ալ Ռուսը կ'ուզէն հզօր Յայաստան մը տեսնել իրենց սահմանին, այլ կը նախընտրեն կամ բնաջնջել մեզ եւ կամ ալ ունենալ «Յայաստան առանց Յայի», կամ ենթակայ իրենց: Նոյնն է պարագան Արեւմուտքի պետութեանց: Անցեալին, Յայկական Յարցն ու Բարենորոգումներու Ծրագիրը շահարկման առարկայ էր մեծ պետութեանց համար, մեր հաշտոյն զիջումներու կորզելու Օսմանեան կայսրութիւնէն: Այսօր, անոնց շահարկման առարկան Յայկական Յեղասպանութեան ճանաչման արշաւն է: Խելքի պիտի գա՞նք, թէ ոչ՝ «Ծերանում ենք, Պարոյր Սեւակ, սակայն ... ինքքի չէ՛նք գալիս...»:

- Մէկ այլ կարեւոր զուգահեռ մը, կազմակերպութեանց շահերը ազգային շահէն գերադաս համարելն է, ի վնաս երկրի ընդհանուր շահերուն եւ բարօրութեան: Թէ՛ Եղեռնի նախօրեակին եւ թէ՛ ներկայիս, կը հանդիպինք շատ մը օրինակներու, ուր ազգային շահը տեղի տուած է կազմակերպութեանց շահերուն: Օրինակ՝ Օսմանեան Խորհրդարանէն ներս պատգամաւորական աթոռներու առուծախը, նոյնիսկ Ատանայի կոտորածի յետնօրեակին, որով Իթթիհատը կը կաշառէր ՅՅԴ-ն: Այսօր ալ, նմանօրինակ կաշառք տեղի ունեցաւ երբ իշխանութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը իր ձեռքին ունեցող ՅՅԿ-ն, 19 նախարարութիւններէն 3 հատը տուաւ խորհրդարանական ընտրութիւններուն 5 տոկոսի սահմանը չանցած ՅՅԴ-ին: Թէ՛ անցեալին եւ թէ՛ ներկայիս, այսպիսի առուծախ երբեք արդարանալի չէ մեր ազգային շահերէն մեկնած: Դեռ չենք խօսիր Յայաստանէն ներս «առնետավազքերու» եւ տարբեր նախարարութիւններու միացման կամ բաժանման մասին, մեկնած անհատական թէ հատուածական հաշիւներէ եւ ոչ թէ երկրին շահերէն:

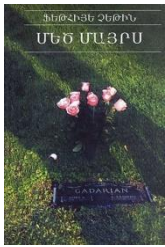
- Այս խորհրդածութիւնները աւարտենք մէկ այլ զուգահեռի մը նշմամբ: Անցեալի պաշտամունքը մեր մէջ, միշտ ալ անելի շեշտուած է, քան ապագայի մասին մտորումները: Յասկնալի է այս մէկը,

---

որովհետեւ ակելի հեշտ է կատարուածին նայիլը, մանաւանդ մեզ նման դարաւոր անցեալ ունեցող ազգի մը համար, քան թէ կատարուելիքի մասին խորհրդածելը, ծրագրելն եւ կերտելը: Անցեալը հարստութիւն է բոլոր անոնց համար, որոնք կրնան դասեր քաղել անկէ ու զայն ակելի հարստացնել: Իսկ անցեալի հարստութեամբ գոհացողին ու զայն ծախսողին համար, անիկա կրնայ յանգիլ սնանկացման ու դառնալ մահաբեր:

Եղեռնը քշեց տարաւ վերնախաւն ու պարզ ժողովուրդը, հարուստն ու աղքատը, տարբեր կազմակերպութեանց ու յարանուանութեանց պատկանող հայերը: Եղեռնը պատճառ դարձաւ մեր հողագրկումին, բնաջնջումին եւ մնացորդացի սփռումին: Մեզի մնաց նահատակներուն կտակը՝ պատմութեան դասերը: Հարց տանք Հրանդ Տիկի հետ. «Անցեալին ապրուած մեծ ողբերգութեան պատասխանատուներուն նման պիտի վարուի՞նք, թէ՞ ոչ այդ թերութիւններէն դաս քաղելով՝ նոր էջերն այս անգամ քաղաքակիրթ մարդու վայել ոճով պիտի գրենք: Մեր առջեւ ծառացած ամենամեծ պատասխանատուութիւնն է այս:»

Գրական-Մշակութային

«ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿԱ» ԳԻՐՔԸ՝ ԼՈՅՍԻ ՆՇՈՅԼ ՄԸ ԺԽՏՈՒՄԻ ԽԱՒԱՐԻՆ ՄԷՋ

(Այս գիրքին գրախօսականը հրատարակուած էր ատենին խմբագրածս թերթին՝ «Ազատ Ձայն»ի էջերուն մէջ՝ Մարտ 2007-ին: Ձայն կը վերահրատարակեմ իր այժմեականութեան համար: Ե.Գ.)

Հայկական Յեղասպանութեան ճանաչման գործընթացը նոր մակարդակ ու տարողութիւն կը նուաճէ հետզհետէ՝ երբ թուրք յառաջատար մտաւորականներ, ունկնդիր իրենց անկախ դատողութեան եւ խղճի ձայնին, խիզախօրէն կը բարձրաձայնէն ճշմարտութիւնը Հայոց Մեծ Եղեռնի մասին, քանդելով տասնամեակներու թապուն եւ խզելով թրքական վարչամեքենային ժխտումի եւ ուրացման խաւարամիտ արշաւը:

Թուրք իրաւաբան Ֆէթիյէ Չէթինի «Մեծ Մայրիկա» գիրքը, որ լոյսին կ'ընծայուէր 2006-ին, Բերիոյ Հայոց Թեմի հրատարակութեամբ եւ թրքերէնէ-հայերէնի հմուտ թարգմանութեամբը Սալբի Գասպարեանի՝ լոյսի նշոյլ մը կը ճառագայթէ պաշտօնական Թուրքիոյ ժխտողական խաւարին մէջ եւ յոյս կը ներշնչէ իրաւագրկուած հայութեան որ նման թուրք քաջակորով եւ արդարակորով մտաւորականները պիտի կարենան ի վերջոյ յաղթանակ տանիլ՝ իր արիւնտ անցեալը ուրացող թուրք պետական վարչամեքենային կարծի ու անզիջող կեցուածքին վրայ եւ ամիցում բերեն այդ ցեղասպանութեան անխորաչափելի հետեւանքները ամեն օր իր վրայ կրող հայ հաւաքականութեան կոտտացող վերքին:

«Մեծ Մայրիկա» վտիտ հատորին առանցքը անոր հեղինակին, Ֆէթիյէ Չէթինի մեծ մայրիկին՝ Հրանուշ Կատարեանի կեանքի հոգեցունց պատմութիւնն է, որուն թելը կարծէք կը խզուի՝ երբ Հրանուշը, ուրիշ հազարաւորներու նման, Եղեռնի գեհեւային օրերուն՝ բռնի կ'առեւանգուի թուրք ժանտարմայի մը կողմէ, ու թէեւ ֆիզիքապէս կը փրկուի մահուան այդ սարսափելի երթէն, սակայն կը կորսնցնէ մարդուն համար գուցէ ամենէն թանկագինը՝ իր հարազատ անունն ու ինքնութիւնը: Արդարեւ, Հրանուշը կը մեռնի եւ նոր անձնաւորութիւն մը՝ Սեհերը կը ծնի:

Վտիտ այս գրքոյկը անձնական կեանքի մը անկեղծ վկայութիւնը ըլլալէ շատ ակելի՝ լոյսին կը բերէ ամբողջ արեւմտահայութեան ապրած դառնագոյն ճակատագրին ցաւն ու մորմոքը եւ, հետեւաբար, անկա ունի լայն տարողութիւն եւ խորհրդանշական նկարագիր:

Սեհեր դարձած Հրանուշ Կարապետեան մէկն է, արդարեւ, Մեծ Եղեռնի այն վերապրողներէն, որոնք իրենց հոգիին խորքը թաքցուցին իրենց եղերական անցեալն ու հարազատ ինքնութիւնը, նախընտրելով այդ մասին չխօսիլ...: Ծագումով, ծնունդով եւ մանկութեան օրերուն՝ հայ եւ քրիստոնեայ, անոնք հարկադրաբար դարձան թուրք եւ մահմետական: Հրանուշ՝ տարիներ ետք միայն, իր ամենէն շատ սիրած թոռնուհիին՝ Ֆէթիյէին պիտի պատմէր իր դառնակսկիծ յուշերը, ձեռքերը առած անոր ձեռքերուն մէջ, կարծէք անոր վստահելով իր գաղտնակեաց ճակատագրի թաքնաթաքոյց տառապանքը: Եւ ամեն անգամ, սեւ օրերու այդ յուշապատումէն ետք, պիտի կրկնէր միեւնոյն նախադասութիւնը. «Այդ օրերը երթան...անգամ մըն ալ ետ չգան...»:

Հրանուշ Կատարեանը մէկ հատիկ դուստրն էր Իսկուհի եւ Յովհաննէս Կատարեաններու: Բալուխ ենթակայ Հաւաւ գիւղին մէջ, միևնույն չորրորդ դասարան, երջանիկ մանկութիւն մը ապրեցաւ ան: Վրայ հասան այդ դժոխային օրերը...: Ան պիտի խոստովանէր իր թռնուհիին թէ ինչպէս օր մը ժանտարմաները՝ իրենց գիւղը գալով, տարած էին բոլոր այրերը, որոնց մասին ոչ մէկ լուր ամէր էին այդ օրէն ի վեր: Յետոյ մօրը եւ եղբայրներուն հետ քշուեր էին Բալու, ուր ժանտարմաները այրերը մորթելով գետը նետեր էին: Գետը օրերով արիւն հոսած էր: Պիտի պատմեր տարագրութեան ճանապարհին մասին սրտակեղեք խօսքերով. «Ամբողջ ճամբուն ընթացքին, ծերերը, հիւանդներն ու քալելու կարողութիւն չունեցողները սուրճահարելով, հոն՝ մէջտեղերը ձգեցին, լեռներու բարձունքներուն վրայ գայլերուն եւ գիշատիչ թռչուններուն կեր դարձուցին...»:

Տարիներէ ի վեր լռութիւն պահած, իր ապրած անհաւատալի դէպքերը իր մէջ թաղած Սեհեր մեծ մայրիկը ճիգ կը թափէր յիշելու այդ զարհուրելի դէպքերուն մանրամասնութիւնները եւ կը շարունակէր. «Մատենի կամուրջը անցնելէ ետք, Հալւէրի մէջ մեծ մայրս երկու թռնները ջուրը նետեց: Այս պատիկները հօրեղբայրներուս աղջիկներն էին: Անոնց մայրերն ալ, հայրերն ալ սպաննուած էին: Քալելու անկարող էին: Պատիկներէն մէկը անմիջապէս ջուրերուն տակ թաղուեցաւ, բայց միւսը՝ գլուխը ջուրէն դուրս հանեց: Մեծ մայրս պատիկին գլուխը ջուրին մէջ մխրճեց: Պատիկը անգամ մը եւս գլուխը ջուրէն դուրս հանեց եւ այս եղաւ անոր աշխարհը տեսնելու վերջին անգամը: Մեծ մայրս զինք դարձեալ ջուրերուն մէջ մխրճեց, ապա ինքն ալ խօլաբար վազող ջուրերուն մէջ նետուեցաւ եւ տեսողութենէն անհետացաւ...»:

Այս ահաւոր պայմաններուն տակ էր որ Հրանուշ պիտի կորսնցներ իր ամբողջ ընտանիքը: Չինք բռնութեամբ պիտի փախցներ Չերմիքի ոստիկանատան հրամանատարը՝ տասնապետ Հիւսէյնը, իսլամացներ գայն եւ կոչէր Սեհեր: Այսպէս, նոր ընտանիք մը, նոր անուն մը պիտի ունենար ան: Իր լեզուն, իր կրօնը պիտի մոռնար: Նոր լեզու մը եւ նոր կրօն մը պիտի ունենար: Սակայն, ինչպէս կը վկայէ իր թռնուհին՝ Ֆեթիյէ Չեթին, ան «իր անունը, իր գիւղը, իր մայրը, իր հայրը, իր մեծ հայրն ու իր մերձաւորները երբեք ու երբեք չմոռցաւ: Օր մը անոնց միանալու, անոնց հետ գրկախառնուելու յոյսով 95 տարի ապրեցաւ...»:

Իր մեծմօր՝ Սեհեր դարձած Հրանուշի պատմածները խոր ազդեցութիւն պիտի գործէին հեղինակին վրայ, տակնուվրայ պիտի ընէին անոր ներաշխարհը: Ան ցաւով պիտի արձանագրէր. «Աչքերունս առջեւէն չէին հեռանար երեւակայութեանս մէջ կենդանացող բացայայտ թէ քողարկուած քանի մը տեսարան՝ եկեղեցիին բակը միասնաբար սպասող բազմութիւնը...ջուրը նետուած մանկիկները...մօրմէն յափշտակուելով Հրանուշին ամեւանգուելու պահը: Այս բոլոր տեսարաններուն վրայ, աշակերտ եղած ատեն ամէն տօնի բանաստեղծութիւն արտասանողի կերպարս կը նուաստանար...»: Փառաբանուած անցեալի մը նուիրուած այդ բանաստեղծութիւնները, արդարեւ, կը զարնուէին «մանուկներուն սարսափէն բացուած աչքերուն, ջուրերուն մէջ կորսուած մանուկներու գլխիկներուն եւ օրերով կաս կարմիր արիւնով հոսող գետի ջուրերուն...»:

Եւ այսպէս, ան իր հոգիին պարտքը պիտի համարէր բարձրաձայնել իրականութիւնը Հայոց Մեծ Եղեռնի մասին՝ աչքին ամնելով թուրք պետութեան հալածանքները: Իր մեծ մօր մահէն ետք, հեղինակը հետամուտ պիտի ըլլար նմանապէս գտնելու Հրանուշի ինչպէս եւ իր հարազատները Ամերիկայի մէջ: Սրտայոյզ տողերով ան կը ներկայացնէ երկար սպասուած

իր հանդիպումը՝ Ամերիկայի մէջ ծնած, Հրանուշ Կատարեանի քրոջ՝ Մարկէ մօրաքրոջ եւ անոր ընտանիքի անդամներուն հետ:

Հանդիպման նոյն օրն իսկ, սրտի ու խղճի մղումով, Ֆէթիյէն պիտի այցելէր իր մեծ մայրիկին՝ Հրանուշի մօրը եւ հօրը գերեզմանը՝ Նիւ Ճըրզիի մէջ: «Երբ հոն այցելեցինք իրիկնամուտի մօտ Եր, ծաղկավաճառներէն շատեր արդէն փակած էին, գտածներուս մէջ ամենալաւերը վարդագոյն վարդեր էին, երկու փունջ վարդ առի: Յովհաննէսն ու Իսկուհին նոյն գերեզմանին մէջ թաղած էին: Երբ վարդերը շիրիմին գլխավերելը գտնուող ցուցանակին քով կը գետեղէի, անոնցմէ, մեծ մայրիկէս եւ բոլորէն՝ իմ անունովս եւ անոնց այս անհաւատալի ցաւերը պատճառողներուն անունով ներում խնդրեցի»:

Ֆէթիյէ Չէթին ներկայիս կը գործէ Իսթանպուլի մէջ որպէս իրաւախորհրդատու փաստաբան եւ կը զբաղի մարդկային իրաւանց հարցերով, մասնաւորաբար փոքրամասնութեանց իրաւունքներով: Անդամ է եւ կը ծառայէ Իսթանպուլի Մարդկային Իրաւանց Իրաւաբանական Կեդրոնին:

Որքան բաղձալի պիտի ըլլար որ նման խիզախ ու արդարատենչ թուրք մտաւորականներու թիւը աւելնար, հետզհետէ դառնար գերակշռող, որպէսզի անոնցմէ ճառագայթող լոյսի նշոյլները խտանալով դառնային ճշմարտութեան հզօր լուսարձակ մը ուղղուած թրջական վարչամեքենային ցուցաբերած ժխտողականութեան թանձր խաւարին վրայ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՄԸ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

Տողս հիւսուեցաւ սրտիս թելերէն
Անոր խռովքներէն ու նուրբ յոյզերէն
Ընծայուած մարդուն զերթ խոստովանակք
Որ սիրտը սրտին դառնար բալասան...

Տողս բխեցաւ իմ խոկումներէս
Որք դու ու դադար չունեցան երբեք
Ու ելք փնտռեցին անոնք շարունակ
Որ միտքը միտքին բարեկամ դառնար...

Տողս մերթ հասաւ իմ ընթերցողին
Տաք համբոյր դարձաւ մենութեան ժամին
Մերթ բոյժ ու դարման սրտի խոր ցաւին
Մերթ ալ դեմ առաւ լուռ ու քար պատին...

Տողիս մէջ մարդիկ սիրտս կարդացին
Թափանցիկ էր ան՝ աղբիւր բիրեղեայ
Ուր մարդ կը գտնէ սեփական հոգին
Յոգիէ-հոգի դառնայ ծիածան...

Տողիս մէջ հոգիս գտայ վերստին
Ծալ-ծալ թաքնուած մութուլոյսն անոր
Եւ ամէն անգամ խորհուրդովն արբշիռ

Սրտիս զարկերուն ես դարձայ հաղորդ...Ե.Գ.

.....

Գանձերը բիւր լայն աշխարհի
Բաժին իյնան անկուշտ մարդուն
Ոսկի, արծաթ, աթոռ ու դիրք
Ինձի մնայ գարունն ինդուն...

Գարնան տենդով ես այրիմ յար
Սիրոյ կանչովը վարարիմ
Բիւր խռովքներով ես արբենամ
Բիւր կայծերով ես հուրհրատիմ....

Գարունն իմ մէջ, ես ալ գարնան
Մէկ նոյնական մարմին դառնանք
Արեւալոյս բաշխեմ մարդկանց
Սիրոյ ծաղիկ հազարերանգ....

Այսպէս ապրիմ կեանքս համակ
Ըմպեմ լոյսն արեգական
Յետոյ երթամ խառնուհի հողին
Ինչպէս սերմը ծաղկիմ գարնան...Ե.Գ.

.....

Երանի թէ ցաւը ըլլար
Երկունքի ցաւ մը տանջալի
Որմէ ծներ մանուկը հրաշք
Թէ գիր վսեմ ու սիրալի....

Երանի թէ ճիշդ ըլլար

Ծնող մանկան ճիշդ գուարթ

Երդիքներէն ան դողանջեր

Նորոգ կեանքի ակետաբեր....

Երանի թէ մեղքը ըլլար

Նոր առիթ մը զգաստացման

Չղջում դառնար, ապաշխարանք

Նոր զարթօնքի գրաւական....

Երանի թէ մահը ըլլար

Բաժանում մը ժամանակեայ

Նորոգ կեանքի մը սկիզբ դառնար

Կեանք-շղթայի օղակ ոսկեայ: Ե.Գ.

.....

Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա....

Աշխարհ մ'ամբողջ փռուած ափին

Միջերկրական ծով լազուրին

Երկնքին տակ կապոյտ երազին

Ուր դեռ հոգիս կ'երթայ այցի

Դեռ կը մխայ կարօտով հին

Եզերքներուն նախնեաց հողին...

Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա....

Հոն սուրբ բոյրը կը յամենայ

Դեռ աւշայորդ հին ծառերուն

Չորս պապերս են տնկեր, ինամեր

Քրտիկքովն են ոռոգեր....

Սիհուն, Ջիհուն գետերդ վարար
Գարնան յորդին դեռ փրփրաղէզ
Ափերուն վրայ գեղածիծաղ
Ծաղկունք, ծառեր պտղառատ
Բոյրեր, թոյրեր կ'արծակեն վառ ...
Կարօտն իրենց կ'օրրէ քամին
Շունչ մը բերէ ինձ տրտմագին..
Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա...
Մով լեռներուդ տեսիլքն դիւթիչ
Կը տեսնեմ ես ծովէն անդին
Թանձր մէգով, մշուշով պատած
Կարօտ աչքով տեսանելի....
Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա...
Որ անչափ մօտ թուի ըլլալ
Բայց հեռու է ու ինձ անհաս
Խլուած, պղծուած ոսոխէն բիրտ
Ձերթ սուրբ նշխար մը կոխկռտուած:
Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա....
Ուր արմատներս հողիդ խրուած
Արեան սուրբ կանչ են ինձ համար
Կարօտ, մորմոք, տանջող հին ցաւ.
Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա....Ե.Գ.
.....
ՅԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ
Իմ խոհերուս մէջ միշտ կ'ապրիս, հայրի՛կ
Խօսքով իմաստուն, վարքով անբասիր
Յորդորներովդ՝ կեանքիս ուղեկից
Մեղմ ժպիտովդ, իմ անուշ հայրիկ....

Մերթ երագիս մէջ դուն կը յայտնուիս
Անչափ սիրալիր, որ կը թուի թէ
Իրօք կանս դուն դեռ
Չես մեկնած յաւետ....
Սիրտս կը փարուի քեզի անձկագին
Յին օրերուն պէս
Սիրով կարեվէր....
Մերթ յուշերուն մէջ կ'ապրիս կենդանի
Ուղղամիտ խօսքով որ կը փնտռեմ միշտ
Որոգայթներուն վրայ խաբեպատիր
Որպէս լոյս-փարոս, ուղեցոյց կեանքիս....
Կ'ուզեմ դեռ լսել ձայնդ ճշմարտի՛ն
Ձայնդ վսեմի՛ն, ձայնդ արդարի՛ն
Որ հնչէ մաքուր, որ հնչէ զուլալ
Խառնարանին մէջ
Օրերուն նսեմ....
Յագար փորձանքէ անցած, իմ հայրի՛կ
Տուն ու տեղ ձգած, դարձած տարագիր
Բայց միշտ մնացած շիտակ ու բարի
Յայ մարդու տիպար կը մնաս ինծի....
Յետ-մահու կեանքով կ'ապրիս դեռ իմ մէջ
Որպէս խիղճ մ'արդար որ կը հսկէ վրաս
Որ չմոլորիմ, որ միշտ մարդ մնամ
Ինչպէս դուն եղար համակ կեանքիդ մէջ....Ե.Գ.

.....

Յայերէնը պաշտող ոգիդ

Չիս ուղղորդեց հայոց դպրոց

Երազներով ոսկետեսիլ

Յոյսերով վառ եւ լուսաբորբ

Չայր իմ անգին...

Չայերէն գիրը բարեբանող

Մեծ սերդ էր որ ինձ տուիր

Սուրբ պատուիրան ու լոյս յորդոր

Որ ես կրեմ սրտիս մէջ ժիր

Չայր իմ անգին...

--Մեր լեզուն դուն պիտի սորվիս-

Պատգամեցիր դուն հայրաբար

-Առանց անոր մենք ա՛լ չկանք-

Մեր եութիւնն է- հրահանգեցիր

Չայր իմ անգին...

Եւ ես թողած այլ վարժարան

Քու հետքերուդ հաւատարիմ

Մէն մի տառն հայոց լեզուին

Դրոշմեցի խոր սրտիս մէջ տաք

Չայր իմ անգին...

Լեզուն դարձաւ լուսէ ակունք

Ուր ըմպեցի բառերն հայկեան

Որպէս երագ, ցաւ ու մորմոք

Որպէս ոգի, սեր ու հաւատք...

Չայր իմ անգին...

Լեզուն դարձաւ ուխտ սրբազան
Յաղորդուելու մեր սուրբ նախնեաց
Մէն մի բառը արեւահամ
Յայ հոգիի ձայն հարագատ...

Յիշատակդ մնայ անմար
Յայր իմ, քեզի բիւր երախտիք
Որ գանձերու գանձն անգին
Նուիրեցիր՝ սրտիս ընծայ: Ե.Գ.

.....

Աղուորներ եկան ու անցան արագ
Ասուպի նման փայլատակեցին
Ակնթարթ մը լոկ գերթ լուսէ տեսիլք
Յետոյ մնացին հրաշք-ակնթարթ...

Երկնակամարին վրայ յուշերուս
Ամպ-ծաղիկ դարձան որ կը հրավառի
Լոյս-շողերու տակ որպէս մի անուրջ
Պահիկ մը գոնէ բարձրացնէ երկինք...

Թաւալումին հետ բիրտ ժամանակի
Աղուորները կ'ապրին յաւիտեան
Յնո՞րք թէ՞ երագ, աստղերու պէս վառ
Շողեր կ'արձակեն մթամած երկնին...Ե.Գ.

.....

Յայրենի հողն ձեզ դիեցուց

Իր աւիշովն կենսայորդ,

Ուր կայ աճիւնն մեր քաջերուն

Ոգին իրենց դեռ լուսաշող...

Դուք սիրասուն հայ կտրիճներ

Դեռ ձեր ծաղիկ հասակին մէջ

Կրցաք նայիլ մահուան աչքին

Առանց դոյզն տատամսումի...

Մայր հողը ձեզ մայր թանկագին

Դարձաւ արեան կանչ սրտագին

Մատաղեցիք ձեր կեանքն պարման

Որ ան չիլնար ոսոխին երախն...

Յերոսութեամբ ձեր պանծալի

Արթնցուցիք խիղճը քնացած

Թմբիրի մէջ թմրած ոգին

Ընծայեցիք հրաշունչ, հրավառ...

Դուք նոր կեանք մը պարզեւեցիք

Յայկեան շունչին դիւցազնական

Թէ որ մահ կայ աշխարհիս վրայ

Լաւ է մեռնիլ իմացութեամբ..Ե.Գ.

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Եթէ չկարենաս վեր բարձրանալ առօրեայ մանր խնդիրներէն, լայնահորիզոն հայեացքով ընդգրկել կեանքն ու աշխարհը, յայնժամ այդ մանրագոյն խնդիրները կը դառնան մտասեւեռում, կը կլանեն ողջ ներուժդ, ի վերջոյ սպառելով զայն, տեղ չթողելով էական խնդիրներու ուղղութեամբ մտածելու եւ գործելու...բուն յանձնառութեանդ:

.....

Եթէ անազատութեան մէջ չես եղած, կրնա՞ս լիարժէք գնահատել ազատութիւնը...Եթէ մուշը չես ապրած, կրնա՞ս զգալ լոյսին բերկրանքը...Եւ այսպէս, ամէն ինչ իր հակասական յատկանիշով կ'արժեւորուի, իր բուն իմաստը կը զգենու...: Նոյնն է բարիի եւ չարի պարագան, որոնք ի դէպ կրնան միասին ապրիլ նոյն էակին մէջ միաձոյլ...Եւ միշտ ալ կեանքի մէջ կը յայտնուին սահմանագիծեր, ուր մէկ քայլ ասդին՝ բարին կը յաղթանակէ, իսկ մէկ քայլ անդին՝ չարը...Փորձութեան ահեղ պահեր կան մանաւանդ, երբ դուն քու մէջդ կը զգաս այդ պայքարը՝ բարիին եւ չարին միջեւ...: Բարին լուսաւոր է, ազնիւ, վեհ ու լայնախոհ, գիտէ ան բարձրանալ ճղճիմ պարագաներէն վեր, տեսնել ամբողջը՝ ես-ի անցողիկ ցանկութեանց փոքրոգութենէն, տկարութենէն, խոյանալ, աշտարակուիլ...Մինչդէռ չարը կ'ըլլայ շնչահեղձ ոխի, ատելութեան, նախանձի, նեղմտութեան թոյնով եւ մարդը կը տանի ինքնառչնչացման...Բարին էապէս եսի ընդարձակումն է ժամանակի եւ միջոցի նեղ սահմաններէն...

.....

Ինքնագոհութիւնը լճացում ու մահ է...ամբողջ կեանք մը կը բաւէ՞ արդեօք ակելին սորվելու, ինքնակատարելագործուելու, գիտակցութեան նոր որակ ձեռքբերելու, իմաստնանալու համար...Ահա թէ ինչու երէկուան մեր խորհածը այսօր չենք հաւնիր, երէկուան մտածածը կը վերաքննենք շարունակ, այսօրուանը՝ վաղը դարձեալ վերատեսութեան կ'ենթարկենք...: Իմաստութեան սանդխամատերը կը բարձրանան շարունակ եւ կը թուի թէ չունին վախճանակետ...Մահն է միայն վերջակետը սորվելու ընթացքին..

.....

Ճշմարիտը շիփ-շիտակ է, ուղիղ ու անշեղ, մաքուր ու բիւրեղեայ, ճանապարհ փրկութեան՝ անհատի, ազգի ու մարդկութեան...մինչ սուտը ոլոր-մոլոր դարձուածքաբանութիւն է, որ ոչինչ կ'ըսէ էապէս՝ բազում բառերու ետին թաքնուած...Ճշմարիտը ուշ թէ կանուխ անպայմանօրէն կը յաղթանակէ, տիեզերական Օրէնքով անխախտ...: Պիտի պայքարիլ յանուն անոր յաղթանակին, առանց տարուելու սուտին խոստացած սին ու փուճ «բարիք»ներէն...

.....

Մարդկային գիտակցութեան բարձրացման ընթացքը անսպառ է...Եւ սա կեանքը լիարժէք ապրելու, գիտակցութեան նորանոր բարձունքներ նուաճելու մարտահրաւեր է...ի շահ

մասնաւորապէս ոչ թէ լոկ սեփական անձի յառաջդիմութեան, այլ մասնաւոր ազգ ու հայրենիքի հզօրացման, զարգացման, յառաջդիմութեան...

.....

Կաղապարուած միտքը քառակուսի այն միտքն է, որ զուրկ է նոյնիսկ պատուհանէ, ուրկէ կարելի էր յուսալ որ թարմ օդ մտներ եւ գայն օդափոխէր...

.....

Բարի խօսք մը որքան տրամադրութիւնդ կրնայ փոխել, բարութեան եւ ազնուութեան դրական լիցքեր հաղորդել քեզի.....տակաւին սիրտէ-սիրտ կամուրջ ու կամար դառնալ, ծիածան ոգեղէն, որ իր երփներանգ գոյներով կը պայծառացնէ հոգիդ....: Հակառակն ալ ճիշդ է, բնականաբար: Այսինքն, չար խօսքը, կամ չարամտութեամբ ըսուած խօսքը, որքան ալ շպարուած ըլլայ արտաքնապէս շողշողուն փետուրներով, կը մթագնէ տրամադրութիւնդ....: Ասիկա երբեք կապ չունի ամուր ըլլալուն հետ, այլ կապ ունի՝ մեր նրբազգած մարդկայնութեան հետ....: Շրջապատի բարին աւելցնելով, նշոյլ մը ճառագայթ սփռած կ'ըլլանք....եւ մենք ալ կը լուսաւորուինք փոխադարձաբար....

.....

Յաղթանակները միայն մարտի դաշտին վրայ չեն ըլլար...Յաղթանակ է երբ ամէն օր քրտնաջան աշխատանքով կը կառուցես երկիրդ, կ'արարես, հող կը մշակես, ընտանիք կը պահես, բարի գործ մը կ'ընես....Յաղթանակ է երբ գլուխ չես ծռեր, չես յուսալքուիր, կը մաքառիս ու կը պայքարիս կեանքի դժուարութիւններուն, խոչընդոտներուն դէմ...Յաղթանակ է երբ կը յաղթես դուն քեզի, քու մուկ կիրքերուդ, մոլութիւններուդ, սին ու մանր նկատառումներուդ...յանուն հեռահար պայծառ նպատակի, կեանքի լայնախոհ ըմբռնումի....եւ այսպէս , կեանքի ամէն վայրկեանը կարելի է յաղթանակի վերածել....

.....

Պիտի չվախնալ առանձնութենէ...եւ չհետեւիլ ամբոխին կուրօրէն...Անկախ ըլլալը ճիգ կը պահանջէ, մինակ ըլլալը քաջութիւն կ'ուզէ....Բայց ամէն մեծ ստեղծագործութիւն առանձնութեան մէջ կը յղացուի, առանձնութեան մէջ կը ստեղծուի....Մարդ անհատը չի կրնար մտածել, երբ ամբոխին մաս կը կազմէ...

.....

Կեանքի մէջ այնպիսի թատրոններ կան, որ շմիլ կարելի է...Իսկ խաղցողները կը հաւատա՞ն թէ կատարուածը լոկ դերասանութիւն է...Թէ՞ դերակատարումը ունի այնպիսի բարձր մակարդակ, որ խաղցողը լման կը նոյնանայ իր խաղցած դերին, լիովին կը հաւատայ անոր ճշմարտացիութեան, ինքնախաբէութեան պատրանքին անձնատուր...

.....

Դար ու դարեր օտարին ենք երկրպագու, օտարինը կը փայփայենք, կ'ընդօրինակենք....երես դարձնելով մերինին, հոգեհարազատին, գայն ձգելով որբ ու անտէր....յետոյ կու լանք կ'ողբանք մերինին որբութիւնը, կորուստը....քանզի անոր անհետացումէն, անոր կոտորելէն ետք միայն կ'անդրադառնանք դառնօրէն կորսուածին արժէքին, խորհուրդին....երբ արդէն

շատ ուշ է...: Նոյնը կ'ընենք մեր Մեծերուն, որոնք յետ-մահու միայն ճշմարտօրէն կը մեծարուին եւ իրենց արդար տեղը կը գրաւեն մեր մշակոյթի եւ պատմութեան մէջ...Արդեօ՞ք դիակապաշտ ժողովուրդ ենք մենք....

.....

Պատմութենէն դասեր քաղած չենք ըլլար, եթէ անաչառ կերպով չտեսնենք պատճառ-հետեւանքային կապը, որ կայ դէպքերու, իրադարձութեանց եւ երեւոյթներուն խորքը...Այսօրուան մեր որոշումները, արարքները, վարքն ու վերաբերմունքը անպայմանօրէն, պատմութեան տրամաբանութեամբ, իրենց անդրադարձը կ'ունենան վաղուան ու գալիքին մէջ...Անհատական եւ հաւաքական մակարդակներու վրայ ալ....

.....

Երբ նեխած է մթնոլորտը, շատ հագուազիւտ անձեր միայն մաքուր կը մնան....ի գին մեծ զոհողութեանց եւ ոգիի պայքարի....

.....

Մեզմէ իւրաքանչիւրը եթէ բարոյական քաջութիւնը եւ պարկեշտութիւնը ունենար ինքզինք քննադատելու առաջին հերթին, նախքան ուրիշը քննադատելն ու դատաւիտելը, յայնժամ մեր հասարակութիւնը եւ, ինչու չէ, մեր պետութիւնը կ'ըլլար ամբողջովին այլ որակի...

.....

Ինչպե՞ս ընել որ մոլախոտը չխեղդէ մեր փոքր ածուին մէջ բուսած չքնաղ ծաղիկները ....Բարին ու չարը միշտ ալ միասին կ'աճին ու կը մեծան....Սա է կեանքի եւ բնութեան դաժան օրէնքը...Պիտի կարենա՞նք այնպէս ընել, որ մեր գունազեղ ծաղիկները բարիին ու զեղեցիկին այնքան շատնան, ընդարձակուին, տարածուին հայաշխարհի ամբողջ տարածքին վրայ, որ մոլախոտը չարի սկսի տակաւ նահանջել ու նահանջել, տեղ չգտնելով աճելու համար....Լոյսն է որ կրնայ ցրել խաւարը....

.....

Հայրենիքն ու ազգն են որ կ'իմաստաւորեն եւ կ'արժեւորեն հայ անհատի գոյութիւնը՝ ՀՀ-էն ներս, թէ անկէ դուրս, քանզի առանց այդ գերագոյն արժէքներուն, անհատը կը կծկուի, կը տկարանայ, կը դառնայ աննպատակ գոյութիւն, առանց սեփական դիմագիծի, առանց կոչումի կամ առաքելութեան....աննշան աշխարհաքաղաքացի մը, որ զուրկ է պատմական իր դերէն...անհետ կորսուելու ենթակայ:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ-ՄԱՅԻՍ-ՅՈՒՆԻՍ 2016